

ty ukázat i na překladu, jehož autoři se ne vždy dobře orientují v náboženských reáliích. Nesprávné užívání některých pojmů působí rušivě a místy až matoucím způsobem, občas pak vede k nepochopení: např. na s. 215 se totiž hovoří o tom, že „ještě na počátku dvacátého století asi třetina zdejších domácností [jde o severoanglické hrabství Durham] neměla žádné spojení s nějakou církví nebo *modlitebnou*“ (kurziva ZRN), přitom autor chtěl zdůraznit jejich nespojitost jednak s anglikánskou církví a jednak s náboženskými nonkonformisty, tedy s „kostelem“ (v angličtině *church*, stejně jako „církev“) a „modlitebnou“. Poučenému čtenáři by nicméně takovéto drobnosti neměly příliš vadit a nutno zopakovat, že český překlad *Sekularizace v západní Evropě* Hugh McLeoda takovéhoho čtenáře „vyrábí“, a to nejen v úzké oblasti moderních evropských náboženských dějin.

Zdeněk R. Nešpor

Petr Janeček: *Černá sanitka – Třikrát a dost. Mytologie pro 21. století.* Plot, Praha 2008, 368 s.

Černá sanitka je na cestě teprve přes dva roky, ale za tu dobu se z ní stala instituce se silným inspiračním vlivem na divadlo, televizi, rozhlas a publicistiku. Téma současně folklorní prózy zpracoval Petr Janeček do podoby mnoha článků odborného i populárního zaměření a v krátkých intervalech vydal tři sbírky komentovaných městských pověstí a fám. Podtitul třetího dílu *Černé sanitky* „Třikrát a dost“ dává tušit, že autor konečně snímá nohu

z plynu a uzavírá kapitolu knižního publikování sebraného materiálu. Od prvních dvou dílů se díl závěrečný liší na první pohled výrazným navýšením počtu číslovaných textů vyprávění na 327 a naopak absencí obecných teoretických textů, které by se již opakovaly. Svou povahou jde tedy o díl dodatkový, jehož těžiště by mělo ležet v doplnění zajímavého materiálu k celkem 310 textům publikovaným v předchozích dílech.

Texty jsou tradičně tříděny do třinácti tematických skupin, jejichž pojmenování i pořadí se v každém díle liší, ale obsahově jde převážně o konzistentní celky. Všechny *Černé sanitky* začínají kapitolou o démonech, vrazích a přízracích. Ve třetím díle je tato kapitola nejrozsáhlejší a z celé knihy nejzajímavější. Obsahuje tradiční vyprávění starého původu, jako je mezinárodní typ o synu zavražděném vlastními rodiči nebo o pohřbu zdánlivě mrtvé, stejně jako pověsti o UFO, které jsou spolu s duchařskými memoráty zařazeny poprvé. K většině textů se pojí komentáře v rozmezí od drobné poznámky k rozsáhlému a pečlivě dokumentovanému výkladu. Je jen drobným nedostatkem, že autorově pozornosti unikla pověst č. 26 „Konec truchlení“, již nechal bez komentáře. Jde přitom o rozšířenou a od středověku doloženou látku, která má vlastní číslo v mezinárodním katalogu lidových vyprávění (ATU 769) a Václav Tille ji ve svém *Soupisu českých pohádek* označuje jako „Rubášek“, patrně podle německého názvu *Das Totenhemdchen* v pohádkách bratří Grimmů.

Druhá kapitola, o lidském zdraví, odkazuje na první díl *Černé sanitky*, neboť spojuje dohromady její kapitoly o drogách a o zvířatech v roli parazitů a obsa-

huje některé velmi podobné texty (Halučinogenní tetování, Žáby v břiše). Nejvíce pozornosti v sekundárních textech věnuje autor právě fámám o drogách, které racionálně vyvrací a v případě mediální „kachny“ z roku 2007 o intoxikaci olizováním ropuch si dává práci i s přírodovědným výkladem. V kapitole o nehodách a naschválech se začíná projevovat největší nedostatek celé knihy, kterým je podle mého názoru nadbytečnost mnoha textů. Čím dál více ubývá autorových komentářů a samostatně stojící texty často neobstojí ani jako materiál relevantní pro odborníka, ani jako esteticky působící slovesný útvar pro čtenáře. Je zřejmé, že autor chtěl ukončit sérii *Černých sanitek* využitím maximálního počtu sebraných vyprávění, ale bohužel neodhadl míru a nekriticky zamíchal dohromady zajímavé texty s texty planými. Vedle sebe totiž stojí například mezinárodní pověst s ustáleným syžetem „Překvapení v sudu“ s komentářem osvětlujícím historické pozadí, podávajícím interpretaci a citujícím novinový článek a nekomentovaný vulgární text „Věžeňská pomsta“, který bych do žádného žánru lidové slovesnosti nezařazoval. Podobně je tomu ve čtvrté kapitole o zvířatech, kde je na jedné straně podrobně komentovaná známá pověst o dusícím se dobrmanovi nebo pověst o krysím králi s odkazy na populární kulturu a na straně druhé nahodilě výpovědi jako „Pozor na jeleny“ nebo „Potkan v paneláku“ (zde navíc s pravopisnou chybou). Pátá kapitola svým názvem – Zákeřní cizinci vracejí úder – navazuje na stejnou kapitulu v prvním díle trilogie a přináší několik nových fám o cizincích, většinou bez doprovodného slova. Část o automobilech a cestování otvírá pověst o mocnými utajovaném

zázračném vynálezu, jejíž motivy stopuje autor až do starověku, a mezinárodní pověst o autě po mrtvém, dále následují většinou drobnosti bez komentářů. Téměř čistě materiálové jsou kapitoly o erotice a moderních výrobcích a technologiích; oběma by přitom opět prospělo krácení.

Kapitoly určené chronologicky – dobou komunistické totality a obdobím protektorátu – patří k těm zajímavějším, zvláště „Příběhy z Protentokrátu“, které opět obsahují mnoho textů o městském fantomu Pérákovi, jemuž byl věnován značný prostor i v předchozím díle *Černé sanitky*. Texty se však neopakují, autor ukazuje Péráka i v jiné podobě než jako postrach nacistů – jako maskovaného zástupce katolické církve strašícího lidi i jako libovolného záškodníka utvářeného různými ideologiemi. Stručnou podobu má úplně nová kapitola týkající se povinné základní vojenské služby, které dominuje důkladně komentovaná fáma o chemikálii přidávané vojákům do pití s cílem utlumit jejich sexuální pud. Knihu uzavírá kapitola studentského folkloru s vyprávěními soustředěnými hlavně kolem tématu zkoušek a mimořádně rozsáhlá kapitola dětského folkloru.

Sekundární texty opět svědčí o autorově širokém rozhledu a fundovanosti v oboru městských pověstí a fám: uvádí jejich vývoj a interpretaci, srovnává je s dalšími, zahraničními i domácími variantami, nachází mnoho stop v populární kultuře a dokumentuje je ukázkami novinových zpráv či úryvky z knih. Několik malých nesrovnalostí však přece jen nacházíme. Je už malou tradicí z prvního dílu *Černé sanitky* volné používání termínů. „Verze“ je uvedena jako synonymum „varianty“ (s. 127), zvláštní je spojení „fiktiv-

ní memorát“ (např. s. 65), „bajka“ je použita ve smyslu „povídačka“ (s. 173). Neříká se jí, ale je naznačení genetické souvislosti vyprávění tam, kde jde jen o vnější podobnost nějakého motivu; například text „Prase a prsten“ (s. 100) nevychází z motivu „Ztracený prsten nalezený v rybě“, pouze je mu částečně podobný. Jedná se však o maličkosti, úroveň sekundárních textů se drží vysoko. Nápadité a vtipné jsou i ilustrace od Vojtěcha Šedy, zvolené pro výtvarný doprovod závěru trilogie. Jako jediný skutečný nedostatek vidím zmíněný „rekordní počet“ textů, který udělal knize medvědí službu. Škoda, že si autor neřekl spolu s „třikrát a dost“ i „méně je někdy více“.

Jan Luffer

Tom Boellstorff: *Coming of Age of Second Life. An Anthropologist Explores of Virtual Human.* Princeton University Press, Princeton 2008, 316 s.

Americký psycholog a editor časopisu *American Anthropologist* Tom Boellstorff se zaměřuje na výzkum sexuality a virtuálních světů. Je gay a zkoumal komunitu gayů v Indonésii, přičemž jako gay vystupoval i při svém výzkumu v *Second Life*. Dnes už není neobvyklé, aby antropolog zkoumal vlastní kulturu či prostředí, které je mu známé, ovšem není typické, aby byl antropolog členem kultury, kterou zkoumá od jejího vzniku – právě to je na Boellstorffově výzkumu *Second Life* specifické. „Obyvatelem“ tohoto světa se stal krátce po jeho vzniku, což dává jeho

výzkumu částečný diachronní charakter.

Boellstorffova kniha má tři základní cíle. Za prvé etnograficky popsat fenomén *Second Life*, za druhé ukázat potenciál etnografických metod při studiu virtuálních světů a za třetí teoreticky přispět k lepšímu pochopení virtuálních světů v celé jejich komplexitě. Na začátku své práce stanoví základní analytické kategorie „virtuální“ a „aktuální“. „Virtuální“ je kategorie značící něco jakoby, něco, co není fyzické, tělesné, v tomto případě internetový svět *Second Life*. Kdežto „aktuální“ je kategorie vyznačující skutečné, fyzické, tělesné, tedy mimointernetový svět. Taková kategorizace je značně problematická, ovšem Boellstorff zdůrazňuje, že nepoužívá těchto termínů v ontologickém smyslu, ale pouze pro etnografický popis.

Boellstorff se narozdíl od jiných antropologů zaměřuje pouze na virtuální svět. Zatímco C. Hine, D. Hakken a další razí kyberantropologii jako disciplínu, která se zabývá interakcemi mezi on-line a off-line, Boellstorff hovoří jen o virtuální antropologii a ne o virtuální etnografii, což by podle něj mohlo svádět k zdání, že on-line výzkum je méně „reálný“ a tudíž méně hodnotný. Přesto využívá klasické etnografické metody, jako jsou rozhovory (individuální či *focus groups*) a zúčastněné pozorování. Přitom vystupuje jako „avatar Tom Bukowski“, bílý homosexuální muž, antropolog, a nijak se netají tím, že provádí výzkum. Podařilo se mu tak nasbírat data čítající přes deset tisíc stran poznámek z pozorování a záznamů rozhovorů plus stejné množství záznamů z blogů, novin a dalších webových stránek.

Virtuální svět podle autora knihy musí splňovat tři podmínky: (1.) je místem, které (2.) obývají osoby a to (3.) je umož-